

L'església parroquial de Sant Jaume de Mollerussa, obra d'Isidre Puig Boada

Maria Garganté Llanes

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM: Isidre Puig Boada és un dels arquitectes catalans més rellevants a l'hora de considerar la reconstrucció de l'arquitectura religiosa després de la Guerra Civil, atesa també la seva condició d'arquitecte diocesà de dos bisbats: Solsona i Urgell, en els quals participaria en nombroses empreses d'aquest tipus. El projecte i construcció de l'església parroquial de Sant Jaume de Mollerussa esdevindrà una de les fites més rellevants dins el seu catàleg d'arquitectura religiosa i una obra encara injustament poc coneguda.

PARAULES CLAU: Arquitectura, església, arquitecte diocesà, paleocristià, renaixement, noucentisme, gaudinisme.

ABSTRACT: Isidre Puig Boada is one of the most relevant Catalan architects when speaking about the reconstruction of the religious architecture after the Civil War, due to his condition of diocesan architect of two bishoprics: Solsona and Urgell, in which he participated in several occasions. The project and building of the parochial church of Saint James in Mollerussa became one of the most important landmarks of his religious architecture portfolio and is, nowadays, an unfairly unknown work.

KEYWORDS: Architecture, church, architect diocesan, paleochristian, Renaissance, Noucentisme, Gaudí.

ISIDRE PUIG BOADA: NOUCENTISTA I GAUDINISTA

L'arquitecte Isidre Puig i Boada (Barcelona, 1891-1987) obtingué el títol d'arquitecte per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona l'any 1915. Un any abans havia conegut Antoni Gaudí, de

qui passarà a ser-ne un dels més destacats deixebles i admiradors.

Amb el títol a la butxaca, començà a col·laborar amb el Servei de Catalogació i Conservació de Monuments (SCCM) de la Diputació de Barcelona, en l'aixecament de plànols de monuments per al Repertori Iconogràfic de l'Art Espanyol, que la Junta de Museus de Barcelona havia iniciat l'any 1913 amb la intenció de participar en una gran exposició dedicada a les indústries elèctriques que s'havia de celebrar el 1917. Segons la semblança biogràfica que en fa Raquel Lacuesta a l'edició en línia del Diccionari d'Historiadors de l'Art Català, "Puig Boada en va aixecar un total de 26 plànols (perspectives, plantes, alçats i seccions), dipositats a l'arxiu de l'SCCM, que li van aportar coneixements sobre la història de l'arquitectura militar i religiosa catalana: el castell de Sant Jaume o Castellvell, de Castellví de Rosanes (1913); el castell palau dels Cabrera i l'església parroquial de Santa Maria, de Blanes; el castell de Besora, de Navès, o el pont i les muralles de Cardona (1915-1920)".

Des de 1944 fou membre de la Junta Constructora del Temple Expiatori de la Sagrada Família i en defensà la continuació de les obres en un moment en què aquestes eren qüestionades per alguns sectors –per exemple, Oriol Bohigas escriu l'any 1960 una crítica demolidora a la continuació de la Sagrada Família.¹ Des del 1950 exercí com a director de les obres, i, juntament amb Francesc de P. Quintana i Lluís Bonet Garí, projectà la façana de la Passió.

La seva activitat com a arquitecte va intensificar-se després de la Guerra Civil, tant amb la construcció d'edificis civils i d'esglésies de nova planta, com en la reparació o restauració d'altres que havi-

¹ O. BOHIGAS, "Problemas en la continuación de la Sagrada Familia". A: Gaudí, Barcelona, Centro de Estudios Gaudinistas, 1960.

Façana principal de l'església parroquial de Sant Jaume de Mollerussa, centrada per una porxada a manera d'atri i amb el baptisteri (ara capella) i el campanar diferenciats del cos principal del temple.

en estat víctimes de la revolució social de 1936 (catedral de Solsona i les esglésies parroquials de Sant Esteve de la Garriga, Begur, Caldes de Montbui...)² La majoria d'esglésies de nova planta les va construir en el marc de la seva condició d'arquitecte diocesà, primer del bisbat de Solsona (1940-1946) i després del bisbat d'Urgell (1956-1968), tot i que també el trobem com a arquitecte de la nova església de Palau de Plegamans o de la del Roser del barri barceloní de Fort Pienc.

La seva trajectòria ens el mostra com un home que, a més de la pràctica professional de l'arquitectura, també tenia un solvent bagatge en història de l'art –amb una notable producció historiogràfica centrada sobretot en el gaudinisme. Segons R. Lacuesta, de la seva producció historiogràfica destaquen, fonamentalment, els dedicats a Gaudí: "El palacio Güell de la calle del Conde del Asalto, de Barcelona"

(*Cuadernos de Arquitectura*, 2 (novembre de 1944), p. 25-34), on fa una interessant descripció de l'edifici amb la intenció de donar-lo a conèixer per evitar-ne la possible demolició; "Sesión de crítica de arquitectura celebrada en Barcelona como homenaje a Antonio Gaudí" (*Revista Nacional de Arquitectura*, 139 (juliol de 1953), p. 34-50), on es reproduïxen ponències de Cèsar Martinell, Isidre Puig Boada i Josep M. Sostres, a més d'un intens debat sobre la figura i les obres de l'arquitecte de la Sagrada Família, en què exposaren els seus punts de vista sobre la terminació d'aquest temple, a més dels esmentats, Joaquim Gili, Joan Bergós, Miquel A. Tàrraga i Ramon Térrens; *El Temple de la Sagrada Família* (Barcelona, Editorial Barcino, 1929); *Parroquia del Sagrado Corazón: Colonia Güell. Santa Coloma de Cervelló* (en col·laboració amb Joan Bassegoda, E. Corral i altres, Barcelona, Editorial Beascoa, 1978); *L'església de la Colònia Güell* (Barcelona, Editorial Lumen, 1976) i *El pensament de Gaudí. Compilació de textos i comentaris per Isidre Puig Boada* (Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1981), on es recullen tots els textos manuscrits d'Antoni Gaudí, i s'analitzen tant des dels punts de vista arquitectònic i artístic com des dels litúrgic i místic, sempre des de la interpretació d'un home profundament religiós com ho era Puig Boada. També publicà nombrosos articles de temàtica gaudiniana a les revistes *El Matí* i *Templo*. Altres escrits de contingut divers són: "El coro de la catedral [de Barcelona]. Necesidad de la reforma" (*La Vanguardia*, 31 de maig de 1958, p. 24), on es manifesta obertament a favor de l'ampliació del presbiteri, la construcció de dues escales d'accés a la cripta i el trasllat i la mutilació del cor centrat a la nau principal; i *Set noves esglésies al Bisbat d'Urgell* (Barcelona, La Gaya Ciencia, 1982).³

DESPRÉS DE LA GUERRA: LA PREOCUPACIÓ PER LA NOVA ARQUITECTURA RELIGIOSA

El poeta J. V. Foix escrigué sobre arquitectura religiosa en diferents articles al diari *La Publicitat* de

² Exemples d'edificis civils es troben a Barcelona (les cases de tall italianitzant del carrer de Vilana i la casa Vilardaga, a Vallvidrera, o la racionalista casa P. Sagnier del carrer d'Anglí,) i també a Blanes, Sant Feliu de Codines o Saragossa, a més de les oficines de la Caixa d'Estalvis de Ponts, Guissona, Manlleu, etc., i els edificis públics de Pineda de Mar, com la biblioteca, el portal del cementiri i el mercat municipal.

³ *Diccionari d'Historiadors de l'Art Català* (projecte en línia de l'Institut d'Estudis Catalans). Adreça web: <<http://dhac.iec.cat/>>

1933 a 1936, i en un d'aquests articles explicava com, arran d'una exposició el 1919, després de la primera gran guerra europea, s'havien realitzat projectes moderns i nous per a les edificacions mig enrunades, que eren comparats amb unes aquarel·les que mostraven com eren aquestes esglésies abans del bombardeig. Escrivia Foix el comentari i les impressions del públic en aquests termes:

Cap del projectes nous substituïa, amb noblesa, els monuments destruïts. Els uns n'acusaven els corrents d'avantguarda –futurisme i cubisme–, que ho feien, segons ells, tot confús i congelaven la tradició; d'altres, a la incultura mitjana del francès mitjà, a l'avversió contemporània per les disciplines de l'esperit i a l'abaixament o l'anul·lament del sentit estètic.

Després de la Guerra Civil, la restauració dels monuments religiosos va quedar en mans dels rectors de cada parròquia, de les diòcesis, de les Juntas de Reconstrucció de Templos Parroquiales o del propi Ajuntament i de l'Estat, si es tractava de Monuments Nacionals com el cas de Sant Pau del Camp a Barcelona. Les institucions que es van encarregar de subvencionar les restauracions a partir de 1940 eren: el Ministerio de Educación Nacional; la Junta Local de Reconstrucció de templos parroquiales, amb una comissió per a recaptar i administrar fons (donatius i subscripcions); la Junta Nacional de Reconstrucció de templos parroquiales (Dirección General de Regiones Devastadas); i la Junta Diocesana de Reconstrucció de templos parroquiales.

Una de les iniciatives més importants que es van dur a terme per tal de recollir i debatre criteris amb vista a les tasques de reconstrucció del patrimoni eclesiàstic destruït o malmès durant la Guerra Civil va ser la *Exposición Internacional de Arte Sacro* realitzada entre maig i juliol de 1939 a Vitòria, les repercussions de la qual van ser importants, tot i que malgrat l'esforç per unificar i desenvolupar idees, el procés de reconstrucció no seguiria el camí esperat,

a causa, principalment, de la manca de planificació, de la pressa per reconstruir i del poc interès per fer una arquitectura religiosa veritablement adequada a la societat contemporània. D'altra banda, hi havia una idea massa interioritzada per restituir l'aspecte anterior dels edificis. Sobretot a la zona de Ponent, la reconstrucció va ser impulsada pel programa de l'organisme oficial de l'institut de *Regiones Devastadas*.⁴

Entre els anys quaranta i cinquanta es va dur a terme una gran tasca de construcció d'edificis religiosos a tot l'Estat, tasca que a Catalunya es va centrar principalment a les poblacions pròximes a Barcelona, punts d'arribada de grups de població immigrant.

Algunes esglésies construïdes durant els anys quaranta van continuar considerant important el romànic, com és el cas de l'església parroquial de Ribes de Freser (1945-46), de Josep Danès i Torras, que va integrar fragments de l'església preexistent.⁵ El mateix Puig Boada, quan es tracta de reconstruir o dissenyar una església en una zona rural en nuclis de la Catalunya interior o prepirinecs, ho fa segons una inspiració de caràcter "neoromànic" i d'un tradicionalisme "muntanyenc", com seria el cas de l'església nova de Peracamps (Solsonès) o Castellfollit de Riubregós (Anoia). Fins i tot en el cas d'una església més tardana com la de Pujalt (Pallars Sobirà), el model serà l'església de Sant Climent de Coll de Nargó, caracteritzada pel campanar romànic més ample en la seva base.

El Congrés Eucarístic Internacional del 1952 és el primer acte d'abast internacional a Barcelona des de l'Exposició de 1929 a Montjuïc, que es presentà com un signe d'obertura des del nacionalcatolicisme imperant. En matèria arquitectònica, una de les peces emblemàtiques, situada a l'avinguda Diagonal –a l'actual plaça de Pius XII–, fou l'altar amb un immens baldaquí circular, suportat per un ferm pilar de formigó coronat en forma de creu i dos peus inclinats, una estructura innovadora que volia transmetre la imatge de modernitat d'un país industrialitzat.⁶

⁴ M. GARGANTÉ; J. MORA; J. SOLER, "L'arquitectura". A: *Les ciències i les tècniques populars*, vol. 9 de *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular a Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2007, p. 189-226.

⁵ J. M. PUIGVERT SOLÀ, *Josep Danès i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

⁶ Del Congrés Eucarístic va sorgir, des de la iniciativa eclesiàstica i per subscripció popular, la creació de nous barris obrers formats per blocs de pisos, arreu coneguts com les *Viviendas del Congreso*, amb l'objectiu de col·laborar amb el dèficit d'habitatges (M. GARGANTÉ; J. MORA; J. SOLER, "L'arquitectura". A: *Les ciències i les tècniques populars*, citat, p. 214-215).

També molt a l'inici dels anys cinquanta es va redactar una *Instrucción sobre Arte Sagrado* que tenia per objectiu donar unes bases i amb vista a la producció d'obres artístiques religioses, alhora que buscava un tipus de construcció que, a més de servir per la litúrgia, fos capaç de crear un ambient de recolliment, un espai sagrat que permetés el contacte íntim i personal del fidel amb la divinitat. Aquestes reflexions fetes des de la mateixa institució eclesiàstica, juntament amb l'aparició de noves tècniques i materials constructius, es van reflectir durant els anys cinquanta en un cert progrés en les construccions i produccions artístiques.

Però tornant als moments immediats després de la guerra, una de les obres cabdals per entendre la preocupació entorn a com s'havia d'afrontar la reconstrucció d'edificis i en definitiva, un nou art religiós, és el llibre *Dos años de arte religioso*, del prevere José Ferrando Roig. A propòsit d'aquestes qüestions hi reproduïx alguns paràgrafs que la Junta de la Diòcesi de Madrid publicà al *Butlletí Oficial* de la mateixa diòcesi el 16 d'agost de 1939:

De un siglo acá, la mayor parte de nuestras iglesias se habían convertido en verdaderos bazares de quincalla y de mal gusto. El espíritu de lo barato presidía todo, como si se tratara en engañar al mismo Dios, rodeándole de una falsa apariencia de esplendor, tras de la que no había en definitiva más que nuestra mezquindad y nuestra falta de fe. Flores de papel o de trapo, imágenes de yeso o de cartón-piedra, fabricadas en serie, como pueden fabricarse los zapatos. Candeleros de latón de formas aparatosas con sus largos canutos que permiten aprovechar hasta las últimas escurriduras de las velas, en substitución avarienta de unos cirios que la liturgia impone, pero que nuestra roñosería nos impedía comprar; velas de pseudocera, en las que se escatimaba la calidad hasta el máximo límite; ornamentos de pacotilla y de formas absurdas imitando seda, damasco o brocado y en realidad fabricados de mezclas de algodón, más o menos ingeniosas; hasta vasos sagrados de latón a los que el uso les iba desnudando de su leve careta plateada...

El Foment de les Arts Decoratives de Barcelona va crear també una Secció d'Orientació Litúrgica, que responia per escrit a les consultes que se li feien respecte de l'art per al culte. *El Correo Catalán* havia publicat el mes de desembre de 1939 una sèrie

Interior de l'església parroquial de Mollerussa.

d'articles sobre el problema de la restauració de les esglésies. Per la seva banda, Ferrando Roig també es fa ressò del fet que el crític Alberto del Castillo parlava sovint d'art religiós des del *Diario de Barcelona*. De fet, ja durant la guerra s'estaven redactant obres que abordaven la mateixa problemàtica, com *La Iglesia* (Barcelona, Balmes, 1939), d'Eduard Junyent, o bé *Normas Eclesiásticas sobre Arte sagrado* (Barcelona, Montaner y Simón, 1940).

José Ferrando Roig adverteix, d'una banda, que no s'ha de restaurar un temple fixant-se només en qüestions tècniques i estructurals, negligint la part estilística com si fos la façana d'una vivenda o d'una cuina domèstica. Però tampoc s'ha de caure en l'extrem oposat, quan es pretenia conservar "no sólo la parte del monumento que afortunadamente ha quedado, sino hasta aquella que fatalmente fue destruída" i en aquest sentit es lamenta de l'excessiva pervivència entre molts arquitectes del concepte d'"unitat d'estil" preconitzat a França per Viollet-le-Duc al segle XIX, i s'expressa en aquests termes:

Porque se pudo salvar una fachada barroca creen ahora acertar construyendo un templo barroco, con tribunas y ventanas barrocas, con el retablo barroco, con confesonarios, púlpitos y bancos barrocos, con la decoración barroca. Se llega a la pretensión inverosímil de ejecutar en "puro" románico, objetos de culto desconocidos por los artífices del siglo XII, y la coquetería de revestir las imágenes con indumentaria del siglo XIV, para que "combinen" con el estilo del templo, edificado hace pocos años con falso gótico. Ficción sobre ficción. Mentira sobre mentira [...]. Un

falso románico, un falso barroco, es peor que una obra actual, aunque menos excelente, pero honestamente trabajada. Nada más decoroso que la sinceridad.⁷

Curiosament, en territori de la plana de Lleida, amb múltiples edificis religiosos afectats pels bombardejos, l'opció que es va prendre sota l'empara de la Dirección General de Zonas Devastadas va ser la de reconstruir el temple tal com estava abans de la seva destrucció. Seria el cas de les esglésies de Torres de Segre, Aitona, Seròs o bé de Les Borges Blanques, on es reproduí en tot moment la fesomia barroca que tenien aquests temples.

També hi va haver algun exemple de restauració barroera –la que Ferrando Roig critica per tractar-se de restauracions “sin plan, que no se pueden llamar provisionales por lo caras que resultan, ni se pueden considerar definitivas tampoco porque son enormemente desastrosas”– materialitzada a l'església parroquial d'Alguaire, si ens centrem en les comarques ponentines. Segons Ferrando Roig:

Nuestros verdaderos arquitectos –aquellos para quienes la arquitectura no es un hartazgo de números y resistencia de materiales, sino una de las bellas artes– proyectan los nuevos templos conforme a los nuevos métodos y al nuevo material constructivo; conforme al progreso actual en el estudio de la estática, de la acústica y la luminotecnia, y con humilde sujeción –eso para nosotros es el mayor progreso– al espíritu y a la letra de las normas litúrgicas y de las exigencias del edificio.

Tots els expedients de reconstrucció d'esglésies parroquials que requerissin una subvenció de l'Estat s'havien de tramitar mitjançant les denominades “Juntas Diocesanas” i cadascun dels expedients havia de comptar amb la següent documentació:

-Instància del rector de la parròquia, sol·licitant la reconstrucció del temple, on s'exposessin les circumstàncies que motivaven i justificaven la petició, així com els recursos que podia aportar la parròquia.

-Certificat acreditatiu de l'Ajuntament que l'edifici o l'emplaçament escollit per a la seva construc-

ció –quan es tracta d'una obra de nova planta com la de Mollerussa– no estaven afectats per cap pla de reforma urbanística de la població que ja estigui aprovat.

-Projecte complet de les obres que s'havien de realitzar, redactat per un arquitecte. Quan aquestes siguin de poca consideració i no comportin modificacions en la planta o estructura de l'edifici, n'hi haurà prou amb una memòria descriptiva i un pressupost, juntament amb fotografies que posin de manifest l'estat actual de l'edifici.

-Informe de la Junta Diocesana sobre l'estat en què es troba l'edifici, grau d'urgència de les obres, estat de les mateixes en cas d'haver-se començat, situació econòmica de la parròquia, etc.

ISIDRE PUIG BOADA COM A ARQUITECTE DIOCESÀ DE SOLSONA: DE LES REPARACIONS D'URGÈNCIA A L'ESGLÉSIA DE MOLLERUSSA⁸

La figura de l'arquitecte diocesà apareix a Espanya a partir del Reial Decret de 1876, en el context d'un estat confessional com era el de la Restauració monàrquica i que seguia el mandat del Concordat de 1851, que garantia l'ajuda de l'Estat en matèria de reparacions i construccions d'esglésies parroquials. Segons Joaquim M. Puigvert:

La nova arquitectura religiosa seria un dels indicadors simbòlics més potents del procés de recatolització social obert a l'Espanya finisecular. És per això que els arquitectes diocesans passaren a ser els responsables de revisar i inspeccionar els pressupostos i les obres que s'efectuessin en els temples de les diòcesis, a canvi d'uns més aviat modestos honoraris. Ens equivaríem de pensar que va ser un càrrec de caràcter més burocràtic que altra cosa. Si bé res no obligava, quan s'havia de construir un nou temple, a encarregar el projecte i la direcció d'obres als arquitectes diocesans, la veritat és que molt sovint els bisbes i els rectors van acudir a ells i que esdevingueren, molt sovint, una mena “d'arquitectes de capçalera”.⁹

⁷ J. FERRANDO ROIG, *Dos años de arte religioso*, Barcelona, Amaltea, 1942, p. 16.

⁸ Tota la documentació relacionada amb el fons de la Dirección General de Regiones Devastadas al bisbat de Solsona es troba a l'Arxiu Diocesà de Solsona.

⁹ J. M. PUIGVERT SOLÀ, “Els arquitectes diocesans i l'arquitectura religiosa contemporània: del pes del passat medieval a la modernitat moderada”, *Plecs d'història local*, núm. 152 (febrer de 2014), p. 11.

Amb data del 30 de gener de 1940, el bisbe de Solsona, Mons. Valentí Comellas, dirigia dues missives idèntiques al Director General de Asuntos Eclesiásticos, d'una banda, i al Director General de Regiones Devastadas y Reparaciones, de l'altra, per tal de fer-los-hi avinent, en representació de cada una de les parròquies del bisbat, la relació detallada dels danys patits per les esglésies parroquials de la diòcesi (no s'hi incloïen els edificis conventuals ni les capelles particulars). La valoració de l'import global de la reconstrucció i reparació dels temples ascendia, segons informe de l'arquitecte diocesà, a la quantitat de 3.326.227'34 pessetes.

Com a arquitecte diocesà, Isidre Puig Boada realitzarà un expedient amb una memòria de valoració dels danys i de la reforma o reconstrucció que s'havia de dur a terme de cada una de les esglésies que havien estat afectades de manera diversa. Així, podem parlar de "reparacions" que retornaven l'església al seu aspecte original –temples de Bellpuig o Preixana, per posar un exemple–, reconstruccions

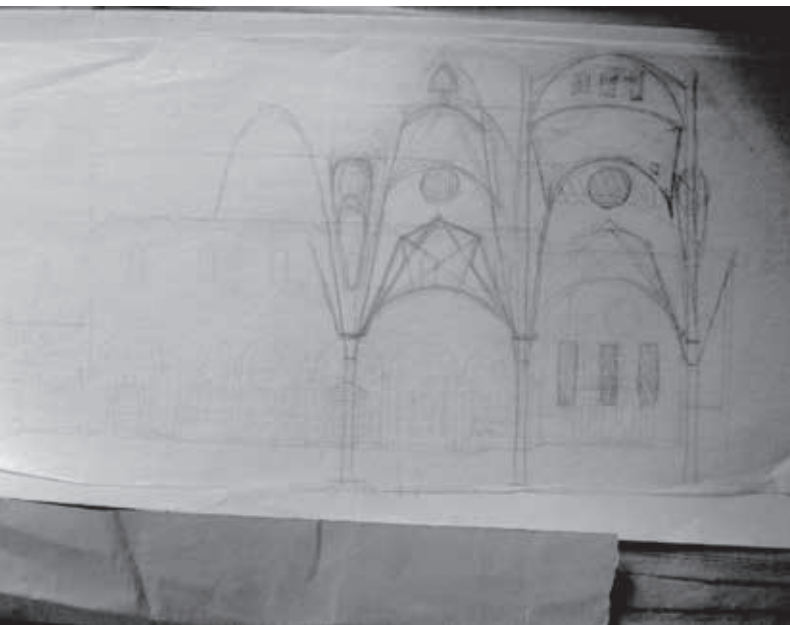
parcials –el cimbori de l'església de Golmés–, o directament la construcció d'un nou temple.

Dins d'aquest apartat, trobarem des d'un seguit d'esglésies de caràcter marcadament rural, com les de Perecamps, Vilada o Castellfollit de Riubregós –una tònica bastant característica en un bisbat que té una part important de territori "prepirinenc"– projectades amb un caràcter tradicionalista i d'inspiració "neomedieval" (sigui el romànic o el gòtic la referència), fins a edificis de més envergadura com el cas que ens ocupa, l'església parroquial de Mollerussa.

L'antiga església parroquial de Sant Jaume, un edifici d'un senzill gòtic tardà i amb un campanar de torre quadrada del segle XVIII, havia estat ensorrada en la seva major part, amb la finalitat de destinar el solar a plaça pública, i només n'havia quedat dempeus una petita part, sense poder atendre les necessitats de culte de la població. Segons un informe del llavors rector, Ramon Viladrich, de l'any 1941, la part de l'església que havia quedat dempeus havia estat utilitzada com a mercat públic.¹⁰

Isidre Puig Boada, com a arquitecte diocesà, presenta un projecte de construcció de la nova església, prevista en un altre indret (a l'altra banda de carretera) d'on es trobava l'església vella. En l'expedient de reconstrucció l'arquitecte informa d'un acord amb l'Ajuntament de la vila per tal de rectificar el traçat de la carretera que passava entre la Casa consistorial i les restes de l'església parroquial, de manera que l'Ajuntament adquiria el solar i la resta d'edifici de la Parròquia, i cedia a aquesta un solar gran i contigu a l'actual Casa consistorial. Aquest acord tardà anys, però, en materialitzar-se, i les restes de l'església vella no foren definitivament enrunades fins a l'any 1957, per bé que les obres de l'església nova s'havien començat l'any 1949 i s'inaugurà l'any 1952.

Segons el projecte i l'informe de l'arquitecte, la nova església s'havia de construir de maó vist, de planta basilical, amb tres naus i creuer, amb un absis profund que reforçés la solemnitat del culte, permetent un avant-presbiteri per a les autoritats i convidats a les solemnitats patronals. A l'interior, la coberta seria plana i amb un enteixinat que permetés unes bones condicions acústiques. Adjunta s'hi pro-

Dibuix de l'alçat de l'església parroquial de Mollerussa, fet per Isidre Puig Boada, on sobreposà un altre dibuix amb estructures d'un regust més "gaudinià" (Arxiu familiar d'Isidre Puig Boada a Solsona. Agraïm la gentilesa de Lluís de Quadras Puig).

¹⁰ J. YEGUAS GASSÓ, *Mollerussa*, Valls, Edicions Cossetània, 2003, p. 70-72.

jectava la capella del Santíssim Sagrament i confessional, mentre el baptisteri es faria a l'exterior i amb entrada independent des del gran porxo d'entrada al temple, si bé també tindria comunicació directa amb el seu interior.

La rectoria, també projectada per Puig, tenia la planta baixa destinada únicament als afers parroquials, amb despatxos, arxius, sales de reunió i catequesi i es comunicaria amb les dues sagristies, una de dipòsit-magatzem i l'altra per guardar les vestidures sacerdotals i ornaments.

El projecte també preveia un finalment irrealitzat claustre –que no es va realitzar malgrat l'existència de prou espai–, que havia d'unir la rectoria, espai de catequesi, capella del Santíssim, baptisteri i església, permetent el trànsit processional per l'interior del temple.

Dos grans finestrals havien d'il·luminar el presbiteri amb una intensitat superior a la de la resta de l'espai. L'altar major s'havia projectat sota un cimbori-baldaquí, mentre a les parets frontals del creuer s'hi havien previst dos altars més, per a les necessitats complementàries del culte. No es preveia, en canvi, l'existència de més altars a les naus laterals –on d'altra banda tampoc s'havien projectat capelles diferenciades–, sinó que s'havien de disposar imatges de sants sostingudes per una peanya i ubicades sota cada un dels finestrals laterals.

La resolució final de l'interior remet també a les basíliques renaixentistes del "Quattrocento", que l'arquitecte Josep Danés ja havia posat de manifest a la barcelonina església de Nostra Senyora de la Bonanova (1942-1955) i que recorda els models de l'arquitectura de Brunelleschi, sempre amb el referent, però, de les basíliques paleocristianes que tant determinaren l'arquitectura medieval i del primer Renaixement a Itàlia. Així, les tres naus estan separades per columnes amb capitells decorats amb motius vegetals, i que sustenten arcuacions d'arc de mig punt, per damunt de les quals s'obren els finestrals que donen llum natural a la nau. Les naus laterals, de menys alçada, també estan cobertes per un sostre pla i artesonat i les imatges es disposen en fornícules de poca profunditat, situades sota els òculs circulars que il·luminen més tènueament aquests espais laterals.

I és que en definitiva, l'església de Mollerussa és considerada l'expressió màxima de la suggestió italiana dins l'arquitectura religiosa del segle XX i concretant-se en la inspiració paleocristiana i medieval, tant per la presència de les tres naus en el perfil tripartit de la façana, com en el porxo d'entrada –de cinc arcs en aquest cas– i el baptisteri i el campanar independents, com en les grans catedrals italianes d'època medieval –Pisa, Florència, etc. El baptisteri és de planta i coberta octogonal, amb obertures el·líptiques i el campanar recorda tant el "campanile" de la basílica veneciana de Sant Marc, com les també conegudes com a "torres venecianes" de l'actual avinguda de Maria Cristina, a Barcelona, construïdes amb motiu de l'Exposició Universal de l'any 1929 i que imiten, al seu torn, el campanar venecià.¹¹ Façana i campanar estan decorats, de la mateixa manera, amb lesenes que imiten la decoració del mal anomenat romànic "llombard".

Per a la construcció de l'església parroquial de Mollerussa es va disposar de la mà d'obra de presoners de guerra.

Per tal de resseguir la gestació i execució del projecte de la nova església parroquial de Mollerussa, resulta de gran importància el dietari del propi arquitecte, on anotava els aspectes vinculats amb la seva tasca d'arquitecte diocesà, des del seu nomenament –notificat verbalment el dia 11 d'abril de 1939 a Solsona, de la mà del propi bisbe Comellas, i que es fa efectiu el dia 12. Aquell mateix dia Isidre Puig Boada fa una visita, en companyia del bisbe, a la Catedral, que troba: "buidada d'altars; arrencat el portal de darrere el presbiteri i uns lleonets d'una capella lateral i posats a la sala museu del palau; el baptisteri aterrat; treta una rampa a la porta principal. La capella del Claustre té dos sostres cremats, les columnes de marbre rosa destruïdes i inaprofitables. El cibori de la imatge gairebé aprofitable del tot". El mateix 20 d'abril ja rep una carta del Vicari general, el Dr. Jacint Comellas, en què li encomana la visita a La Pobla de Lillet i Bellpuig.

La seva primera visita a Mollerussa data del 3 de maig (el dia 4 va a veure el vicari i visita l'església de Golmés, on arriba a peu des de Mollerussa). Dels desperfectes a l'església de Golmés anota: "Feren volar el campanar que al caure va esfondrar les vol-

¹¹ J. YEGUAS GASSÓ, *ibídem*.

tes del temple; resten els arcs torals, les capelles de l'Epístola, el tambor del cimbori". Seu serà el projecte, doncs, del nou cimbori que s'aixeca avui al creuer de l'església, seguint la morfologia vuitavada escaient a una església del segle XVII, però fet de maó com a distintiu de modernitat –i com a un dels signes distintius de l'arquitectura religiosa d'Isidre Puig Boada, que l'utilitzarà tant a l'església de Mollerussa com també a les noves esglésies que construirà com a arquitecte diocesà d'Urgell.

Després de visitar Golmés, es dirigeix en tartana a Bellpuig i a Preixana, on fa també les comprovacions pertinents, tornant a Mollerussa al vespre per veure el Rector. Serà l'endemà, 5 de maig, que es reunirà amb el Rector, l'Alcalde, regidors i l'enginyer del Canal Sr. Argota: "A la tarda aixequem el pla del solar adjunt a l'actual casa Consistorial. L'Ajuntament el cedirà a canvi de que la parròquia cedeixi l'actual tros de l'església i el vell solar (avui plaça)".

Al matí havia visitat l'església del Palau d'Anglesola, on "el foc de l'altar major va esfondrar la volta del presbiteri; les altres voltes tenen esquerdes, probablement antigues, doncs hi ha un pilar desplomat lleugerament, i la meitat del edifici acusa un lleuger assentament. Les voltes no tenen perill". Hi recomana de fer uns tocs en les esquerdes, arrebossar l'exterior (les parets eren de tàpia) i fer un drenatge a tot vol per a evitar assentaments del terreny.

Finalment, el 6 de maig visita Sidamon, l'església del qual no havia sofert cap desperfecte arquitectònic. Torna a Mollerussa el 2 de juny, on visita el Rector i aprofita per fer-li entrega de l'*Anuari dels Amics de l'Art Litúrgic*. També fa entrega del pla original de la població, amb còpia per retornar al Sr. Argota. L'endemà viatja a Tàrraga i a Anglesola.

El dia 20 de juny consigna al dietari la visita del Rector de Mollerussa, que li manifesta la conveniència de fer el projecte d'església per articular-lo amb el de la Casa de la Vila. Durant aquest any no es documenta cap altra visita ni notificació, exceptuant una carta de 17 de setembre al rector de Miralcamp, anunciant-li una visita.

Ens hem de situar ja al 22 d'abril de 1940 per saber de la visita a Mollerussa, al rector i al Sr. Argota, per tal de fer entrega del projecte de la nova església. Al dietari apareix la nota: "Vist el Sant Isidori, d'alabastre, per reconstruir". El mateix dia visita també l'església del Palau d'Anglesola, on autoritza la reconstrucció de la volta i demés obres urgents.

Interior del campanar de l'església de Mollerussa (fotografia finalista de la Marató fotogràfica del Pla d'Urgell. Autor: Antoni Tehàs).

La benedicció del nou temple parroquial fou difosa a la premsa, que informava del compromís del Nunci papal monsenyor Cicognani a assistir-hi, juntament amb el bisbe de Solsona, Enric Tarancón, i el de Sogorb, el pladurgellenc Josep Pont i Gol. També s'hi esperava el ple de la Diputació provincial i altres autoritats civils i militars.

El dia 25 hi havia prevista una missa amb la presència del mateix Nunci, assistit pels esmentats bisbes, i a la qual s'havia convidat tots els alcaldes i rectors de l'arxiprestat de Mollerussa. La descripció del temple que fa la notícia a la premsa és la següent:

Su construcción es de tipo basílica, y consta de tres amplias naves con capacidad para setecientas personas sentadas. En el presbiterio hay cantoría, órgano y camarín para el Santo Patrón de Mollerussa. La fachada está compuesta de baptisterio, pórtico y campanario, además de una gran escalinata de acceso montada sobre muros y arcos de mampostería. El suelo del

nuevo templo ha sido construido sobre bóvedas, lo que permite aprovechar la planta baja del propio templo para local y dependencias de la Acción Católica y Asociaciones piadosas, con una sala de actos de más de seiscientos metros cuadrados.

Aquest aprofitament de l'espai inferior del temple, que frontalment queda amagat per la pròpia escalinata, ens recorda la solució que l'arquitecte renaixentista L. Battista Alberti proposa per a l'església de San Sebastiano de Màntua, on l'existència d'una església inferior era aprofitada per construir una gran escalinata que recorregués tot el frontis d'accés a l'església superior.¹²

Un altre element anteriorment esmentat i que cal destacar és el baptisteri –que avui té les funcions d'una sala d'oració accessible des de l'exterior i com a espai d'acollida per a peregrins. Aquest tipus de baptisteri gairebé exempt del temple i d'arrels tipològiques també paleocristianes és un element que el propi Puig Boada repeteix en alguns dels seus altres temples, des de les esglésies rurals de Perecampes o Castellfollit, fins a l'església de Palau de Plegamans, on malgrat construir una església d'un cert regust gotitzant, sobretot pel que fa al campanar, reproduïx aquest mateix tipus de baptisteri, que trobarem en d'altres exemples d'esglésies de postguerra situades a l'àrea metropolitana barcelonina. Aquest seria el cas de l'església de Santa Eulàlia de l'Hospitalet de Llobregat, que fou construïda a partir de 1939 pel llavors arquitecte municipal Manuel Puig Janer i que té com a referent també el model de basílica paleocristiana. L'any 1943 se'n podien beneir el campanar i el rellotge, atès que la resta del temple no va concloure's fins al 1947. Un altre exemple de la utilització del mateix model seria l'església parroquial de Sant Joan de Viladecans –com l'anterior, també amb porxo tripartit i baptisteri octogonal i campanar gairebé exempts del cos principal del temple. Si tenim en compte que la comarca del Baix Llobregat és un dels territoris on es van construir més esglésies noves, seguirien de prop alguns dels esquemes propis d'aquest estil l'església de Sant Pere de Gavà o l'altra església de l'Hospitalet. Fins i tot podríem incloure en aquest sentit l'església de Sant Feliu de

Llobregat, el bizantinisme de la qual queda apaïgat per la major presència del neoromànic.

En definitiva, considerem que la utilització del model de basílica paleocristiana o renaixentista pot obeir a una voluntat de crear una església simbòlicament "nova", sigui perquè reviu l'esperit del primer cristianisme, sigui perquè és una església que "reneix", com els valors de l'Antiguitat renaixien en Brunelleschi.

Sí que la de Mollerussa destacaria, però i per damunt de les esglésies anteriorment esmentades, per la qualitat de la seva execució, que la converteix al nostre entendre en l'exemple català més reeixit de les esglésies que prenen el model basilical paleocristià com a model. Per l'elegància i harmonia de les seves línies, la seva unitat compositiva, la plasticitat d'alguns detalls, que fa que estiguem parlant d'una de les millors obres d'Isidre Puig Boada, un arquitecte que els darrers anys de la seva vida evocarà de manera nostàlgica l'esperit "gaudiniana" a les seves esglésies del bisbat d'Urgell.

EL RETORN D'UN GAUDINISME TARDÀ: PUIG BOADA A LA DIÒCESI D'URGELL

Un perfil fet a llapis de l'alçat de l'església de Mollerussa, trobat a l'arxiu familiar de l'arquitecte a Solsona, ens proporciona un detall que als nostres ulls esdevé una curiosa "revelació": l'alçat del temple mollerussenc està retocat, segurament amb posterioritat, per unes traces fetes també a llapis, i que transformen la simplicitat de la basílica en voltes gaudinianes que tenen la paràbola com a base i que semblen aixecar-se procedents del tronc d'un arbre o de la tija o jonc d'una planta.

Des de l'any 1946, Isidre Puig Boada havia passat a ser arquitecte diocesà del bisbat d'Urgell, substituïnt en el càrrec Josep Danés i Torras. Aquest ja havia intervingut en alguna església urgellenca després de la guerra, com seria el cas de la reforma de la del Poal (1951, que encara segueix models conservacionistes per adaptar-se a la nau preexistent del segle XVIII, a la qual Danés hi afegirà una altra nau perpendicular amb volta de punt rodó i capelles laterals amb un interessant joc de llunetes i celosies de terra cuita).

¹² Val a dir que aquesta solució no es va arribar a dur a terme, i actualment l'accés a l'església superior es fa per dues escales laterals, que deixen al descobert els arcs de la cripta o església inferior.

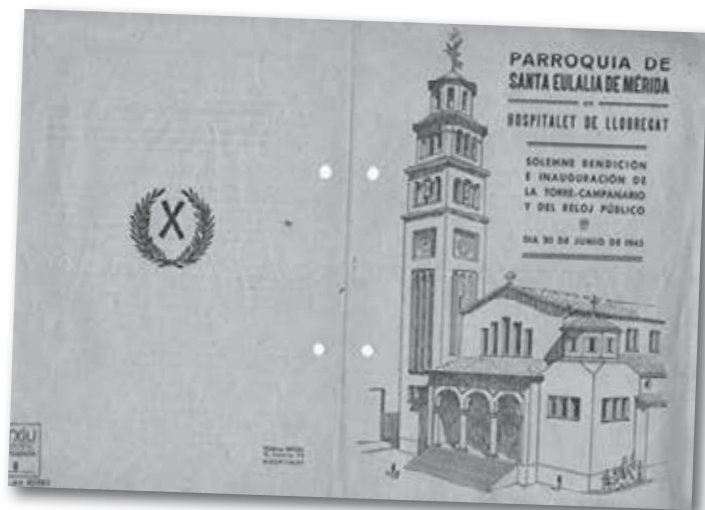
També és de Josep Danés el projecte de l'església parroquial de Penelles (1953), que manté la influència renaixentista de l'anteriorment esmentada església de la Bonanova, però la seva construcció ja fou dirigida per Isidre Puig Boada, que seguí en tot moment les directrius del projecte de Danés, però probablement amb uns materials més humils.

Les esglésies construïdes per Puig durant aquesta etapa i fins a l'any 1968, quan deixarà el càrrec, són set: la nova església del santuari de Sant Joan de l'Erm (1949), a l'Alt Urgell; i les parròquies de Pujalt (1959), al Pallars Sobirà; Térmens (1963), Montargull (1964), Sagrat Cor de Balaguer (1964) i Artesa de Segre (1966), totes quatre a la Noguera; i finalment la de la Guàrdia de Tornabous (1967), a l'Urgell.

Segons les paraules del propi Puig Boada al seu llibre *Set noves esglésies al Bisbat d'Urgell*,

aquest procés de construcció ho fou també de recerca continuada de les solucions dels problemes que exigeix l'erecció d'un temple cristià, per tal de realitzar adequadament totes les cerimònies del culte. Objectivament, un temple ha de tenir una estructura apropiada que doni bellament la capacitat d'aplegar els fidels en major o menor concurs; ha de saber embolcallar uns volums interiors equilibrats i agradables; ha de posseir el do d'una llum que no sigui ni escassa ni excessiva; ha de tenir les qualitats sonores adequades per tal d'evitar reflexions concurrents i vibracions que destorbin la bona audició de la paraula i del cant. Ha d'obeir, també, i d'una manera principal, la gran finalitat d'ésser la casa d'oració dels fidels i el lloc on quotidianament es realitzi el misteri essencial de l'Eucaristia. Els textos litúrgics diuen: "Aquest lloc és terrible i Sant".

I segueix: "El nostre contacte espiritual amb el mestre Gaudí en la nostra joventut i l'admiració i lliurament que envers ell hem servat des d'aleshores ens ha obligat a tenir en compte les seves grans lliçons, que lamentem no haver aprofitat degudament, d'arquitectura i de litúrgia, tan essencials quan es tracta de construir un temple".¹³

Fulletó commemoratiu de la inauguració de la nova església parroquial de Santa Eulàlia de Mèrida de l'Hospitalet de Llobregat, que presenta força semblances tipològiques amb l'església de Mollerussa.

En conclusió, en les gairebé tres dècades d'Isidre Puig Boada com a arquitecte de les diòcesis de Solsona i d'Urgell observem una clara evolució des del tradicionalisme regionalista en alguns exemples esmentats ubicats en territori de mitja muntanya –a més de l'afany de restauració historicista en els temples urgellencs esmentats que no precisaven una reconstrucció total–, que contrasta amb les interessants propostes de la seva arquitectura de "nova planta", que al seu torn també evoluciona des de l'exemple mollerussenc, més en la línia de l'herència noucentista d'arquitectes com Danés –que ja hem dit que mira cap al primer renaixement florentí–, que inspirà a J. F. Ràfols un article, l'any 1960, intitulat "Despliegue brunelleschiano en el novecentismo catalán",¹⁴ fins a les propostes més arriscades de la seva etapa al bisbat d'Urgell, quan tombarà la mirada novament cap al que fou el seu mestre indiscutible i al qual dedicà la major part de la seva producció escrita: Antoni Gaudí. Una tornada als orígens, plasmada també a llapis –i potser només com una fantasia personal– damunt del projecte de l'església parroquial de Sant Jaume de Mollerussa.

¹³ I. PUIG BOADA, *Set noves esglésies al bisbat d'Urgell*, La Gaya Ciència, 1982, p. 7.

¹⁴ J. M. PUIGVERT SOLÀ, *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònic*, citat, p. 158.